

АНОТАЦІЯ

Бершадська Ю.В. Правове регулювання трудової діяльності фахівців льотного складу державної авіації України – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081-Право. — Харківський національний університет внутрішніх справ, Харків, 2023.

Дисертаційне дослідження присвячено проблемі правового регулювання трудової діяльності фахівців льотного складу державної авіації України. У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, яке полягає у тому, щоб з'ясувати сутність та особливості правового регулювання трудової діяльності фахівців льотного складу державної авіації України, а також спираючись на позитивний вітчизняний та зарубіжний досвід надати пропозиції та рекомендації щодо перспективних напрямів удосконалення загального та спеціального трудового законодавства, норми якого спрямовані на регулювання суспільних відносин у даній сфері.

Обґрунтовано, що поняття «авіація» найбільш доцільно розглядати у широкому та вузькому розумінні. Так, відповідно до широкого підходу, вказаний термін слід тлумачити як галузь техніки та транспорту, яка пов'язана із дослідженням, конструюванням, виробництвом, обслуговуванням та експлуатацією повітряних суден, до яких слід віднести: літаки, вертольоти, планери, дирижаблі та інші літальні апарати, а також систем наземного обслуговування, призначених для забезпечення безпеки та ефективності авіаційного руху. У вузькому ж розумінні, авіація - це конкретна галузь транспорту та технології, яка стосується експлуатації, управління та пілотуванням літаків та інших повітряних суден з метою перевезення пасажирів, вантажів, виконання розвідувальних або військових операцій, а також здійснення різних аерофотозйомок та наукових досліджень в повітряному просторі.

Акцентовано увагу на тому, що поняття «кадри» та «персонал» не є тотожними, адже останній термін є більш ширшим. Так, персонал охоплює всіх працівників та співробітників, які працюють в організації або підприємстві, включаючи керівництво, адміністративний персонал, робітників, спеціалістів з різних галузей, технічний персонал і, звісно ж, кадри. В свою чергу кадри вказують на конкретну групу працівників, які відповідають за управління персоналом, включаючи процеси найму, збереження, розвитку та управління робочою силою в організації.

Доведено, що авіаційний персонал - це сукупність осіб, які мають спеціальну теоретичну та практичну професійну підготовку, а також відповідне свідоцтво (сертифікат), та здійснюють трудову діяльність у цивільній або державній авіації, яка спрямована на льотну експлуатацію, випробування, технічне обслуговування повітряних суден, засобів аеронавігації, організацію повітряного руху та використання повітряного простору, забезпечення безпеки польотів, а також виконання завдань у сфері національної безпеки. Виділено характерні ознаки авіаційного персоналу.

З'ясовано, що авіаційний персонал в Україні найбільш доцільно поділити на три великі групи: 1) авіаційний персонал державної авіації, що включає працівників, які виконують свої основні обов'язки в авіаційних підрозділах структур державного підпорядкування; 2) авіаційний персонал цивільної авіації, до якого належать особи, які виконують свої основні обов'язки в авіаційних підприємствах цивільних структур; 3) авіаційний персонал експериментальної авіації. До даної групи належать особи, які виконують свої основні обов'язки в авіаційних структурах підприємств, на яких проводяться випробування або дослідно-конструкторські, експериментальні та науково-дослідні роботи.

Констатовано, що фахівці льотного складу державної авіації займають особливе та надважливе місце в системі авіаційного персоналу України. Наведено низку аргументів на підтвердження даної тези.

Встановлено, що трудо-правовий статус фахівців льотного складу державної авіації України представляє собою сукупність визначених нормами загального та спеціального трудового законодавства суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, якими наділяється досліджувана категорія працівників з метою визначення їх положення в системі державної авіації, а також окреслення їх ролі та призначення в ній. Саме трудо-правовий статус характеризує практичну діяльність фахівців льотного складу, а відтак обумовлює специфіку регулювання окремих аспектів їх праці, зокрема: часу роботи, часу відпочинку, особливості зміни та припинення трудових відносин, тощо.

Аргументовано, що трудова правосуб'єктність фахівців льотного складу державної авіації представляє собою визначену нормами загального та спеціального трудового законодавства психофізіологічну та інтелектуальну можливість особи вступати у відповідні трудові правовідносини.

Акцентовано увагу на тому, що незважаючи на специфіку трудо-правового статусу досліджуваної категорії працівників, а також завдань та функцій, які вони виконують в процесі здійснення трудової діяльності, в системі правових засад трудової діяльності льотного складу державної авіації України ключове місце відводиться нормам трудової галузі права. Наведено низку аргументів на підтвердження даної тези.

З'ясовано, що професійна підготовка фахівців льотного складу державної авіації України – це здійснювана спеціально уповноваженими суб'єктами діяльність, яка спрямована на реалізацію навчальних заходів та практичних тренувань, що мають на меті надання особам спеціального набору теоретичних знань, а також практичних умінь, навичок та компетенцій, необхідних для виконання досліджуваною категорією працівників завдань та функцій щодо забезпечення безпеки польотів, а також національної безпеки, оборони держави та захисту населення.

Констатовано, що незважаючи на те, що система підготовки льотного складу державної авіації в Україні переважно відповідає визначеним

міжнародним стандартам та вимогам, втім в нашій країні вона залишається досить консервативною та обтяжливою, що в свою чергу негативним чином відображається на професіоналізмі майбутніх фахівців.

Підкреслено, що, наразі, у спеціальному трудовому законодавстві, яке регулює порядок виникнення, зміни та припинення трудових відносин з льотним складом державної авіації України, існує низка проблем, зокрема: а) відсутність чітких вимог та критеріїв щодо порядку укладення трудового договору (контракту); б) недостатня гнучкість у поєднанні норм загального та спеціального трудового законодавства в питанні регулювання зміни та припинення трудових договорів з фахівцями льотного складу державної авіації; в) не якісна урегульованість трудової функції фахівців льотного складу.

Встановлено, робочий час фахівців льотного складу державної авіації України - це період, протягом якого ці спеціалісти виконують свої трудові обов'язки, а також завдання, пов'язані із: підготовкою до польотів; обслуговуванням та експлуатацією літальних апаратів; безпосереднім здійсненням льотних операцій; виконанням місій щодо забезпечення національної безпеки та захисту життя населення.

Відзначено, що законодавець досить поверхнево підходить до питання правового регулювання часу відпочинку фахівців льотного складу державної авіації України. Так, з одного боку, застосовується диференційований підхід до регулювання перерви протягом робочого дня та щотижневі перерви, який в свою чергу підкреслює специфіку та складність трудової діяльності досліджуваної категорії працівників. З іншої сторони – окремі питання недостатньо врегульовані нормами спеціального трудового законодавства, а регулюються виключно положеннями діючого Кодексу законів про працю України. Зокрема, законодавцем передбачено, що фахівці льотного мають право на щорічні основну відпустку, яка за загальним правилом триває 24 дні, що як вбачається, не відповідає складності та відповідальності даної професії.

Узагальнено найбільш позитивний зарубіжний досвід правового регулювання трудової діяльності фахівців льотного складу, на основі чого опрацьовано можливість його практичного запровадження в авіаційній галузі України.

Наголошено, що першим кроком у напрямку вдосконалення загального трудового законодавства, норми якого спрямовані на правове регулювання трудової діяльності в тому числі фахівців льотного складу державної авіації України має бути прийняття Трудового кодексу України, в якому необхідно виділити авіаційний персонал, як особливу категорію працівників, до яких має застосовуватись спеціальний підхід до регулювання їх праці.

Відмічено, що українському законодавцю варто використати досвід Сполучених Штатів Америки та розробити окремий законодавчий акт: Закон України «Про регулювання трудової діяльності авіаційного персоналу України», яким буде визначено специфіку трудової діяльності як фахівців цивільної, так і державної авіації. В межах даного нормативно-правового акту вбачається необхідним: а) виділити види авіаційного персоналу; б) визначити трудовий статус досліджуваної категорії працівників; в) розкрити особливості укладання індивідуальних та колективних договорів; г) закріпити гарантії (соціальні, економічні) щодо здійснення трудової діяльності досліджуваною категорією працівників.

Доведена необхідність прийняття Положення «Про особливості регулювання трудової діяльності фахівців льотного складу державної авіації України». Цей підзаконний нормативно-правовий акт повинен бути прийнятий у відповідності до КЗпП України, а також з урахуванням положень Повітряного кодексу України та нового Закону України «Про регулювання трудової діяльності авіаційного персоналу України». Вказаний нормативний документ має врахувати особливості регулювання праці досліджуваної категорії працівників, зокрема щодо: робочого часу та часу відпочинку, оплати праці, відпусток, оплати понаднормових робіт, тощо.

Ключові слова: авіаційний персонал, фахівці льотного складу, державна авіація, трудо-правовий статус, правові засади, принципи, правове регулювання, трудове право, підготовка, трудовий договір, час роботи, час відпочинку, зарубіжний досвід, вдосконалення, трудове законодавство.

ABSTRACT

Yulia V. Bershadska. Legal Regulation of the Labor Activities of Aviation Specialists in the State Aviation of Ukraine - *Qualification Scientific Work in Manuscript.*

Dissertation for the Doctor of Philosophy Degree in Law (Specialty 081-Law). Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv, 2023.

The dissertation research is dedicated to the problem of legal regulation of the labor activities of aviation specialists in the State Aviation of Ukraine. The dissertation provides a theoretical summary and a novel solution to the research task, which aims to clarify the essence and specifics of legal regulation of the labor activities of aviation specialists in the State Aviation of Ukraine. Drawing upon domestic and international experience, the dissertation offers proposals and recommendations for prospective directions in improving general and specific labor legislation, the norms of which are designed to regulate social relations in this field.

It is argued that the concept of "aviation" is most appropriately considered in both broad and narrow senses. According to the broad approach, this term should be interpreted as the branch of technology and transportation related to the research, design, production, servicing, and operation of aircraft, including airplanes, helicopters, gliders, airships, and other flying machines, as well as ground support systems designed to ensure the safety and efficiency of aviation traffic. In the narrow sense, aviation is a specific branch of transportation and technology concerning the operation, management, and piloting of aircraft and other airborne vessels for the purpose of passenger transportation, cargo transport, reconnaissance or military operations, as well as various aerial photography and scientific research in the airspace.

The focus is deliberately placed on distinguishing between the concepts of 'personnel' and 'staff,' as the latter term holds a more expansive connotation. Personnel encompasses the entire spectrum of personnel and workforce engaged within an organization or enterprise, encompassing managerial echelons,

administrative personnel, laborers, specialists across diverse domains, technical personnel, and, unquestionably, staff. In contrast, staff denotes a precise cohort of professionals vested with the responsibility of overseeing personnel management processes, including recruitment, retention, development, and the governance of the workforce within the organization.

It is conclusively affirmed that aviation personnel comprises individuals with specialized theoretical and practical professional training, supplemented by requisite certification or certificates, entrusted with the labor of civil or state aviation. Their labor is purposefully oriented toward the aeronautical exploitation, the testing of aircraft, the technical maintenance of aerial vessels, air navigation infrastructure, the orchestration of aerial traffic, the utilization of airspace, the safeguarding of flight security, as well as the fulfillment of tasks pertinent to national security. Discernible traits distinctive to aviation personnel are meticulously discerned.

It is elaborated that within the Ukrainian context, aviation personnel can most suitably be bifurcated into three overarching classifications: 1) state aviation personnel, encompassing employees who execute their primary obligations within aviation units under the jurisdiction of the state; 2) civil aviation personnel, embracing individuals who carry out their principal responsibilities within civil aviation enterprises; 3) experimental aviation personnel, subsuming individuals who execute their primary duties within aviation entities engaged in trial, experimental, research, and design endeavors.

It is underscored that practitioners of the aviation discipline within Ukraine's state aviation domain occupy a singular and imperative role within the tapestry of the country's aviation personnel. A litany of supporting arguments is presented to fortify this thesis.

It is established that the labor law status of aviation specialists in the state aviation of Ukraine represents a combination of subjective rights and legal obligations as defined by the norms of both general and specific labor legislation. These norms are conferred upon the examined category of workers with the purpose of determining their position within the state aviation system and outlining their

roles and responsibilities within it. The labor law status is instrumental in characterizing the practical activities of aviation specialists, thus shaping the specifics of regulating various aspects of their work, such as working hours, rest periods, changes, and terminations of employment relationships, among others.

It is argued that the legal capacity for labor, as defined by the norms of both general and specific labor legislation, encapsulates an individual's psychophysiological and intellectual ability to enter into relevant labor-related legal relationships. Therefore, at its core, labor legal capacity is rooted in one's capability to work, which is influenced by their physical and mental aptitudes.

It is stressed that despite the unique characteristics of the labor law status of the examined category of workers, as well as the tasks and functions they fulfill in the course of their work activities, the system of legal principles governing the labor activities of aviation personnel in the state aviation of Ukraine places particular emphasis on labor law norms. A series of arguments is presented to support this assertion.

It is elucidated that the professional training of aviation specialists in the state aviation of Ukraine is a specialized undertaking carried out by authorized entities. It is aimed at executing educational activities and practical training to endow individuals with a specific set of theoretical knowledge, practical skills, and competencies necessary for the performance of tasks and functions concerning flight safety, as well as national security, state defense, and population protection assigned to the examined category of workers.

It is noted that despite the fact that the training system for the state aviation flight personnel in Ukraine predominantly complies with established international standards and requirements, it remains rather conservative and cumbersome in our country. This, in turn, adversely affects the professionalism of future specialists.

Emphasis is placed on the fact that, at present, there are several issues in the specialized labor legislation that regulates the establishment, modification, and termination of employment relationships with the flight personnel of the state aviation of Ukraine. These issues include: a) the absence of clear requirements and

criteria for the conclusion of labor contracts (contracts); b) insufficient flexibility in combining the norms of general and specific labor legislation in the regulation of changes and terminations of employment contracts with flight personnel of state aviation; c) a lack of qualitative regulation of the labor function of flight specialists.

It is established that the working time of the state aviation flight personnel of Ukraine is the period during which these specialists perform their labor duties, as well as tasks related to flight preparation, maintenance and operation of aircraft, direct execution of flight operations, carrying out missions for national security and population protection.

It is acknowledged that the legislator approaches the issue of regulating the rest time of the flight personnel of the state aviation of Ukraine somewhat superficially. On one hand, a differentiated approach is applied to regulate breaks during the workday and weekly breaks, which underscores the specificity and complexity of the work of the examined category of workers. On the other hand, some issues are insufficiently regulated by the provisions of the current Labor Code of Ukraine. For instance, it is stipulated that flight specialists are entitled to annual leave, which, as it is perceived, does not correspond to the complexity and responsibility of this profession.

The most positive international experience in the legal regulation of the work of flight specialists has been generalized, upon which possibilities for its practical implementation in the aviation industry of Ukraine have been elaborated.

It is emphasized that the first step towards improving the general labor legislation, the norms of which are aimed at the legal regulation of the work of flight personnel in the state aviation of Ukraine, should be the adoption of the Labor Code of Ukraine, in which aviation personnel should be highlighted as a special category of workers, for whom a special approach to labor regulation should be applied.

It is noted that Ukrainian legislators should use the experience of the United States and develop a separate legislative act: the Law of Ukraine "On the Regulation of Labor Activities of Aviation Personnel in Ukraine." This legislative document should take into account the specifics of regulating the work of the examined

category of workers, particularly in terms of working time and rest, salary, leave, payment for overtime work, and so on.

Keywords: aviation personnel, flight specialists, state aviation, labor law status, legal framework, principles, legal regulation, labor law, training, employment contract, working time, rest time, international experience, improvement, labor legislation.